

SHAXSDA XULQ OG'ISHI SABABLARI HAMDA PSIXOKORREKSIYASI

Xolbekova Rahima Xonto'ra qizi

Jizzax viloyati Zomin tumani 12-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya. Shaxsning og'ishgan xulqining shunday maxsus xususiyatlarini ajratish maqsadga muvofiqki, u bizga bu xulqni boshqa fenomenlardan farqlashda, shuningdek, aniq bir odamda uning mavjudligi hamda dinamikasini aniqlash zaruratida yordam bersin.

Kalit so'zlar: tarbiya, shakllanish, shaxs, xususiyat, aloqa, ruhiy holat, tushkunlik, psixik jarayonlar, muloqot

KIRISH

Shaxsning og'ishgan xulqi - bu umumqabul qilingan yoki rasman o'rnatilgan ijtimoiy me'yorlarga mos tushmaydigan axloq. Boshqacha aytganda, bu harakat mavjud qonunlar, qoidalar, ana'analar va ijtimoiy buyruqlarga mos tushmaydi. Deviant axloqni me'yordan og'ishgan axloq sifatida aniqlaganda shuni esda tutish kerakki, ijtimoiy me'yorlar o'zgaradi. Bu, o'z navbatida, og'ishgan xulqqa tarixan o'tkinchi xarakterni beradi. Shubhasiz, deviant axloq - bu har qanday me'yor emas, balki ushbu jamiyat uchun shu vaqtda bir muncha muxim bo'lgan ijtimoiy me'yorning buzilishidir.

Shaxs va deviant axloq, uning namoyon bo'lishi boshqa odamlar tomonidan salbiy baholanadi, salbiy baho jamoatchilik muhokamasi yoki ijtimoiy sanksiya, shu jumladan, jinoiy jazo shakliga ega bo'lishi mumkin. Dastavval, sanksiyalar istalmagan axloqning oldini olish vazifasini bajaradi. Biroq boshqa tomondan ular shaxs stigmatizatsiyasi -unga tamg'a bosish kabi salbiy ko'rinishga olib keladi. "Xulqi og'ir" bolalar bilan ishlash azaldan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ko'pgina olimlarning fikriga ko'ra (Dubinin N.P., Sergeyev B.F. va boshqalar) shaxsning genetik xususiyatlari, tug'ma kasallik va xususiyatlar ham uning xulq-atvoriga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatar ekan. Shu bilan birga, bu muammoning kelib chiqishiga bir qancha tashqi sabablar ham ta'sir qilishi mumkin. Masalan, televizor, kompyuter, internet axborotlari, kattalarning

e'tiborsizliklari, oiladagi krizis va boshqalar. Mazkur omillarni inkor etmagan holda ushbu muammoning asosiy sabablarni bolaning psixik shakllanishidan ham qidirish mumkin.

Og'ishgan xulqning ijtimoiy omillari odam axloqiga jamiyat jarayonlari va ijtimoiy guruhlarning ta'siri dastavval ijtimoiy yondoshuv doirasida ko'rib chiqiladi. (Mikro ijtimoiy sharoitlar ko'pincha psixologik-pedagogik tadqiqotning predmeti sifatida chiqadi va keyingi bo'limlarda ko'rib chiqiladi.) Sotsiologik nazariyalar deviant axloqni ushbu jamiyat ichida tasdiqlangan jamoatchilik jarayonlari va me'yorlari kontyektida ko'rib chiqadi. Ijtimoiy deviasiya ijtimoiy qonunchilikka bo'ysunadi, ular vaqt va jamiyatga bog'liq, ularni prognoz qilish, qator qollarda esa ularni boshqarish mumkin. Ushbu yo'nalishning birmuncha mashxur vakillari quyidagilar hisoblanadi: O.Kont, G.dyeTard, A.Kyetlye, E.Dyurkgeym, M.Vyebyer, T. Parsons, R. Merton. huquq bo'yicha deviant axloq sotsiologiyasiga asos solgan fransuz sotsiologi Emil Dyurkgeym (1858—1917) hisoblanadi. Jinoyatchilik muammosining tadqiqoti E.Dyurkgeym ishlarida ahamiyatli o'rin egallaydi, o'z-o'zini o'ldirishni tahlil qilishi esa klassik sotsiologik tadqiqot hisoblanadi [7, 8]. Ijtimoiy deviasiyani tushuntirish uchun E.Dyurkgeym anomiya kontsepsiyasini taklif qildi. «Anomiya» atamasi fransuz tilidan tarjima qilganda «qonunning, uyushganlikning yo'qligi» deganidir.

Bu ijtimoiy uyushmaganlik – ijtimoiy vakuumning shunday holatiki, eskirgan me'yorlar va qadriyatlar real munosabatlarga mos tushmaydi, yangilari bo'lsa hali mustaqamlanmagan. E.Dyurkgeym ijtimoiy patologiyaning turli shakllarini aynan jamoatchilik ko'rinishi sifatida tushuntirish zaruriyatini ta'kidlaydi. Masalan, o'z-o'zini o'ldirish miqdori individning ichki xususiyatlaridan ko'ra odamlarni boshqaruvchi tashqi sabablarga ko'proq bog'liqdir.

E.Dyurkgeym ijtimoiy og'ishlarning ob'yektiv tabiatidan shunchalik shubhalanmasdiki, hatto jinoyatchilikning “me'yoriyligi”ni tasdiqlaydi. Uning fikricha, me'yoriy ko'rinishning haqsiz belgilariga egalik qilgan boshqa hech qanday fenomen yo'q, axir “jinoyatchilik turli tipdagi barcha jamiyatda kuzatiladi... jinoyatchilik insoniyat rivojlanishining darajasi bo'yicha pasaymaydi”

Bundan tashqari, “deviatsiya har qanday sogʻlom jamiyatning tarkibiy qismi”. «Sotsiologiya»da E.Dyurkgeym shunday yozadi: «Jinoyat zarur... axloq va huquqning me'yordagi evolyutsiyasi uchun foydali ... shunday boʻladiki, u oʻzgarishga tayyorlaydi»

Masalan, afinaliklar huquqiga muvofiq Suqrot (470-399 yy. R. X.gacha) jinoyatchi – yoshlar aqlini ma'naviy jiqatdan buzuvchi odam boʻlgan. Shunga qaramay, uning jinoyati – fikrning mustaqilligi – insoniyat uchun ham, uning vatani uchun ham foydali boʻlgan. U Afina muxtoj boʻlgan yangi ma'naviyatga tayyorgarlik boʻlib xizmat qildi, chunki an'analar hayot sharoitlariga javob bermay qoʻygandi. Shunday qilib, E.Dyurkgeym ijtimoiy ogʻishlarni, ayniqsa, jamiyatning me'yoriy-qadriyatli dezintegratsiyasi sifatida koʻrib chiqadi. Uning gʻoyalari deviant axloqning yetakchi sabablari sifatida sinflar va turli ijtimoiy kuchlar, masalan, novatorlar va konservatorlar oʻrtasidagi qarama-qarshilik sifatida tan oluvchi tadqiqotchilar (shu jumladan, V.Paryeto, L. Kozyera) ning ishlarida kelgusida rivojlanishni oldi [3, 6-b.]. E.Dyurkgeymning birmuncha yorqin davomchilaridan biri boʻlmish R.Merton deviant axloqni madaniyat tomonidan belgilangan intilishlar va ularni qoniqtirishga mablaq beruvchi ijtimoiy tuzilmalar oʻrtasidagi kelishmovchilikning oqibati sifatida koʻrib chiqadi. Masalan, zamonaviy amerika madaniyatida oʻz navbatida yuqori individual muvaffaqiyat ahamiyatini belgilovchi boylik gʻoyasi ustunlik qiladi. Ijtimoiy me'yorlar orqali madaniyat nafaqat maqsadlarni, balki ularga erishishning usullarini aniqlaydi. Xullas, agar odam astoydil mehnat qilsa, uning “amerikacha orzulari” va Nihoyat reallikka aylanadi.

Shaxs tajovuzkor axloqining shakllanish sharoitlari. Biz insonning tajovuzkorligi va uning tajovuzkor axloqqa moyilligi ahamiyatli tarzda uning individual rivojlanishi bilan determinatsiyalanadi degan gipotezadan kelib chiqamiz. Tajovuzkor axloqning kelib chiqishida koʻplab omillar ishtirok etadi, shu jumladan, yosh, individual xususiyatlar, tashqi jismoniy va ijtimoiy sharoitlar. Masalan, tajovuzkorlikni shovqin, issiq, torlik, ekologik muammolar, meteosharoit va q.k. kabi tashqi sharoitlar toʻla potentsiyalashi mumkin. Biroq koʻpchilik ushbu masala tadqiqotchilarining fikriga koʻra, shaxs tajovuzkor axloqining shakllanishida hal qiluvchi roʻlni uning bevosita ijtimoiy muhiti oʻynaydi. Bizning nazarimizda shaxs tajovuzkor axloqini chaqiruvchi yoki quvvatlovchi ba'zi yetakchi omillarni koʻrib chiqamiz. Tajovuzkor axloq xarakteri insonning yosh

xususiyatlari bilan aniqlanadi. har bir yosh bosqichi rivojlanishning maxsus vaziyatiga ega va shaxsga ma'lum bir talablarni ilgari suradi. Yosh talablariga moslashish ko'pincha tajovuzkor axloqning turli ko'rinishlari bilan birga boradi. Bolalar eng kichik yoshlarida: agar tez-tez, baland va talabchan yig'lasalar; agar ularda tabassum bo'lmasa; agar ular aloqaga kirishsalar barcha ko'rinishi bo'yicha tajovuzni namoyish qiladilar. Psixoanalitik tadqiqotlar go'dak tomonidan, ayniqsa, ularning ehtiyoji yetarlicha inobatga olinmagan vaziyatlarda kechirilgan ulkan miqdordagi g'azab haqida guvohlik beradi. Shuningdek shunday dalillar ma'lumki, kichik bolalar onalarining muhabbatini saqlab qolishni istab, yangi tug'ilgan uka yoki singlisiga nisbatan shafqatsizlikni namoyon qilishga moyildirlar.

XULOSA

Boshqacha aytganda, normal ta'lim-tarbiya jarayonida chetda qolgan o'quvchilar, o'rtoqlari bilan normal munosabat o'rната olmagan, qalb tug'yonlarini oshkor etishning tog'ri usullarini topa bilmagan bolalar "tarbiyasi og'ir" bolalar turiga kiradi. Bunday bolalarni o'z vaqtida payqab, ular bilan yaxshi ish olib borilmasa, ularga jamoatchilik ta'sirini o'tkazilmasa, noxush ko'ngilsiz voqealar sodir bo'lishi mumkin. Demak, "tarbiyasi og'ir" degan ibora o'ta salbiy ma'noni bildirmaydi. U yomon buzilgan, ishonchsiz bola emas. "Tarbiyasi og'ir" bolaga alohida munosabat, e'tibor va individual yondashuv zarur. Har qanday kasalni vaqtida davolagan maqul. E'tiborsiz qoldirilgan mayda-chuyda narsadan katta baxtsizlikka duchor bo'lish ehtimoli tug'iladi. Bolani "tarbiyasi og'ir" holatga olib boruvchi yagona sabab yo'q. Shuningdek ularni axloqsizlik illatlaridan sog'aytirib, mo'minqobil qilib qo'yadigan yagona shifobaxsh vosita ham yo'q. Tarbiya inson uchun kurash demakdir. Bolaning qanday bo'lishi – bu shaxsiy ish bo'lmay, balki jamoatchilikni qiziqtirgan muammodir bolani tarbiyalaganda, u qilgan gunohining mohiyatini yaxshi anglamasligi oqibatida nima bilan tugashini hali tasavvur qila bilmasligini hisobga olish ham muhim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Komilova N.G'. "Xulqi og'ishgan bolalar psixologiyasi" o'quv qo'llanma. Toshkent-2007 105 b

2. Tadjiyeva S.N. Sabirova.A.D. “Oila va bolalar bilan ijtimoiy ish” Kurs o’tkazish uchun xrestomatiya. Toshkent-2009 320 b
3. G.S.Tursunbayeva, G.M.Duschanova, J.S.Sadinov "Botanika" Toshkent 2020.
- 4.Q. X. Xaydarov, Q. X. Xojimatov. O'zbekiston o'simlilari. Toshkent 1992.
5. Internet materiallari